

משנת הצל"ח

• ממושנתו של רבינו יחזקאל סג"ל לנדא זצ"ל בעל ה'נודע ביהודה' על סדר פרשיות השבוע ומועדי השנה •

חנוכה - פרשת וישב

חנוכה

תוכן ענינים

דרוש א' לחנוכה • בביאור דברי הב"ח בהלכות חנוכה למה לא נטמא הפך שמן בטומאת היסט • דרוש ב' לחנוכה • דרוש לשבת חנוכה

דרוש לחנוכה

יש לבאר למה לא קבעו ימי החנוכה למשתה ושמחה כמו פורים • ולמה נעשה להם נס דוקא בשמן למאור ולא בסולת ויין למנחות • עיקר כוונת היוונים היה לבטל השראת השכינה מישראל • נר המערבי היא עדות שהשכינה שורה בישראל וכ"ש הנס של חנוכה • בחנוכה היה נס כפול, שנתחדש הנס של נר מערבי ושדלקו הנרות ח' ימים • יום הראשון של חנוכה הוא זכר לנס נר המערבי שחזר למקומו • הנס נעשה דווקא ע"י הנרות לפי שהם מורים שהשכינה שורה בישראל • בימי חנוכה ראוי לתקן הדברים הגורמים לשכינה שתסתלק מישראל

הקדושה להיות כמלך עלוב ונדחה מפני הקליפה? והנה היה מקום להרהר, מי יודע אם תחזור השכינה לשכון בבית הזה שנעשה בית עבודה זרה, וכמבואר בדרושי הרא"ם על הסמ"ג (הלכות חנוכה ד"ה טמא), והקב"ה ברחמיו ורוב חסדיו הראנו אות לטובה, כי עדיין חבת הקודש מכשרת הבית הזה, ושתחזור השכינה להיות שורה בבית הזה.

נר המערבי היא עדות שהשכינה שורה בישראל וכ"ש הנס של חנוכה והנה נרות המנורה הוא עדות לישראל שהשכינה שורה עמם, וזה נר המערבי, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל בפרק במה מדליקין (שבת כב:) ובפרק כל קרבנות הציבור (מנחות פו:) על פסוק (ויקרא כד, א) "מחויץ לפרוכת העדות יערוך אותו אהרן וגו'", וכי לאורה הוא צריך, והלא כל ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו, אלא עדות הוא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל, ומהו עדות, זה נר המערבי, שנותן בה שמן כמדת חברותיה, וממנה היה מתחיל ובה היה מסיים. הרי שעל ידי דליקת הנר יתר על זמנו לפי דרך הטבע, היא עדות על השראת השכינה, וקל וחומר כאן שדלקו כל שמונת הנרות יתר על זמנו לפי הטבע זמן מופלג כזה שנעשה נס והדליקו ממנו שמונת ימים.

בחנוכה היה נס כפול, שנתחדש הנס של נר מערבי ושדלקו הנרות ח' ימים ונמצא שהיה כאן שני ניסים כפולים, הנס האחד היא משיכת נר המערבי שהיה דולק יותר משאר הנרות, שהרי ממנו היה מתחיל וכו', ונס השני המשכת ההשפעה בפך הזה להוריק ממנו שמונת

יש לבאר למה לא קבעו ימי החנוכה למשתה ושמחה כמו פורים • בענין הנס של חנוכה נתקשו כל המפרשים (ב"ח או"ח סי' תרע: ט"ז שם סק"ג), למה יוגרע נס הזה מנס שבימי מרדכי ואסתר שהוא בימי הפורים, שמלבד קריאת המגילה שהוא לפרסומי ניסא נקבע גם כן ימי משתה ושמחה ויום טוב להרבות בסעודה, ולמה לא קבעו גם כן ימי חנוכה, מלבד הדלקת נרות שהוא לפרסומי ניסא לימי משתה ושמחה.

יש לבאר למה נעשה להם נס דוקא בשמן למאור ולא בסולת ויין למנחות ואני מדקדק עוד יותר על עיקר הנס, הלא כמו שטמא כל השמנים טמאו גם כן שאר הדברים, ולא היה להם לא סולת טהור למנחות ולא יין לנסכים, ולמה לא נעשה להם נס שימצא להם מעט סולת טהור למנחה ויהיה הנס שיקריבו ממנו שמונה ימים עדי יעשו בטהרה, וכמו כן יין לנסכים, ומדוע נעשה הנס הזה דוקא בשמן למאור.

עיקר כוונת היוונים היה לבטל השראת השכינה מישראל ונראה, כי עיקר כוונת היוונים היה, 'כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל' (בראשית רבה ב, ד), ורצו שלא תהא השכינה שורה בישראל. ובאמת באותו זמן שנעשה בית המקדש עבודה זרה, שהרי שיקצו אבני מזבח ועשו בו תקרובות עבודה זרה (ע"ז נב:) מסתמא נסתלקה השכינה משם, כי "קצר המצע מהשתרע והמסכה צרה" וגו' (ישעיה כח, כ), ואי אפשר לשני רעים וכו' (יומא ט: א), ובכל מקום ששורה הקליפה השכינה בורחת משם, וזה דרך

מאן דכתיב ביה (תהלים לג, ז) "כנס כנד מי הים", נעשית לו מסכה צרה (כאשה שנעשית צרה לחברתה - רש"י שם).

ב. ראה ראשית חכמה שער הענוה פרק ב מה שהאריך בזה.

ג. ראה תומד דבורה פרק א.

א. ז"ל הגמרא שם: מקדש ראשון מפני מה חרב, מפני שלשה דברים שהיו בו, וכו' עבודה זרה, דכתיב "כי קצר המצע מהשתרע", מאי "קצר המצע מהשתרע", אמר רבי יונתן, קצר מצע זה (בית המקדש - רש"י סנהדרין קג:), מהשתרע עליו שני רעים (שכינה ודמות הפרצוף - שם) כאחד. "והמסכה צרה כהתכנס", אמר רבי שמואל בר נחמני, כי מטי רבי יונתן להאי קרא בכי, אמר,

שבעים מזיו השכינה מעין עולם הבא שאין בה לא אכילה ולא שתיה רק צדיקים יושבים כו' (ברכות יז.), לא היה כאן מקום לקבוע ימי משתה ושמחה דברים גשמיים, רק מאורי אור שהוא מעין עולם הבא, מה שאין כן בימי מרדכי ואסתר לא היה זכר בנס ההוא להשראת שכינה בישראל, רק הצלה ממות לחיים, חיי עולם הזה, קבעו בו מעין הנאת עולם הזה שמחה ומשתה.

בימי חנוכה ראוי לתקן הדברים הגורמים לשכינה שתסתלק מישראל ואם כן בימים הללו ראוי ליתן לב לתקן כל הדברים הגורמים לשכינה שתסתלק מישראל, שזה היה כוונת היוונים. והנה בעונותינו הרבים בעת הגלות אפס מקום להשראת השכינה, כי חרב בית מקדשנו, והקב"ה ברחמיו השאיר לנו שארית, וכתבי (יחזקאל יא, טז) "ואהי להם למקדש מעט" אלו בתי כנסיות (מגילה כט.), ושם השכינה שורה. ואלו המדברים בבית הכנסת, אין לך מורד במלכו של עולם בהיכלו ולפניו גדול מזה, וזה מטמא אור הקדוש דוגמת היוונים שטימאו המזבח, כי זה מעמיד צלם בהיכל, כי בכל עבירה נעשית קליפה ורוח הטומאה¹, ובעונותינו הרבים נתפרץ הדבר מאד.

[דרשות נודע ביהודה דרוש מג אות א]

הימים. ואף שהנס הראשון שנעשה בנר המערבי אין זה דבר חדש, שהרי זה דרכו היה כל הימים בימי שמעון הצדיק (עי' יומא לט.), מכל מקום עתה כבר היה מקום להתייבש מזה ולומר כבר נסתלקה השכינה על ידי שטמאו היוונים את בית המקדש הזה ועשו בו תקרובות עבודה זרה, וכיון שחזר הנס כדרכו זה סימן שעדיין לא זזה שכינה, ונס זה נעשה גם ביום הראשון, אבל הנס השני נעשה רק בשבעת הימים, אבל ביום הראשון אין כאן נס השני כלל, שהרי היה בפך הזה להדליק יום אחד.

יום הראשון של חנוכה הוא זכר לנס נר המערבי שחזר למקומו ובו מתורץ קושיית הפוסקים (בית יוסף או"ח סי' תרע) שהקשו על שקבעו ימי חנוכה שמונה ימים, והיה להם לקבוע רק שבעה ימים, שהרי ביום ראשון אין כאן נס. ולדידי ניחא, דגם ביום הראשון ראוי לקבוע זכר לנס נר המערבי שחזר למקומו.

הנס נעשה דווקא ע"י הנרות לפי שהם מורים שהשכינה שורה בישראל ומענתה מתורץ מה שהקשיתי, למה נעשה הנס דוקא בשמן למאור ולא ביין לנסכים או בסולת למנחות, לפי שכל עיקר המכוון בנס הזה להראות שלא היה בכח היוונים לסלק השראת השכינה מישראל, ולכן נעשה הנס הזה במנורה שהיא עדות על זה. ולפי שבנס הזה ראו אור גדול, השראת השכינה בישראל, כבר היו

בענין טומאת היסט בפך שמן

כתב הב"ח בהלכות חנוכה (סי' תרע), הכי גריסין (שבת כא.), 'שהיה מונח בחותמו של כהן גדול וכו'. ופירושו, שהיה מונח בהצנע בקרקע וניכר שלא הסיטו הכלי, וגם היה חתום בחותם של כהן גדול וניכר שלא פתחוהו ונגעו בשמן, וכן פירש רש"י (שם ד"ה בחותם) והתוספות (ד"ה שהיה) עיין שם².

ובהגהות החדשות למרדכי (שלטי הגבורים שבת פ"ב אות ג על הגהות מרדכי סי' תנו) כתב, יש אומרים שהיה מונח בתוך שידה קבועה בכותל שלא היו יכולים האויבים להסיטה, והיה פתחה סגור וחתום בחותמו של כהן גדול ובסגירת הפתח בחותם הכירו שלא נגעו בפך, ויש אומרים שזה היה קודם שגזרו עליהם עכ"ל. כלומר קודם שגזרו על הגוים שיהיו כזבים לכל דבריהם וזב מטמא בהיסט ועיין שם בתוספות, ועיין עוד בביאורי הרא"ם שעל הסמ"ג (הל' חנוכה כו. ד"ה טמא).

ואפשר עוד לומר שהיה פיו צר שאינו יכול להכניס בו אצבעו, וכיון שאי אפשר ליטמא במגע בעודו בכלי אינו מיטמא נמי בהיסט, דלחכי אפקיה רחמנא להיסט בלשון נגיעה לומר לך שכל שאינו מיטמא במגע אינו מיטמא בהיסט (שבת פד: רש"י ד"ה ודין הוא). וצריך שיהיה חתום, דאם לא כן איכא חששא שמוא הוציאו קצתו ונטמא והחזירוהו בתוכו, אי נמי נטמא באהל המת כשלא היה צמיד פתיל עליו. ועיין במה שכתב הרא"ם בזה (שם ד"ה שהיה).

מעלתו על הב"ח כבר הקשו התוספות שם על רש"י, עיין שם בתוס' בד"ה מי לא עסקינן, שהקשו מנדה (ה:) ומגילתין (סא:). ושם בגיטין הביאו התוס' (ד"ה וליחוש) המשנה (טהרות פ"ז מ"ה) דגנבים שנכנסו לבית. וא"כ מה קול הרעש הזה דבר שכבר הרעישו אבות העולם.

אבל באמת הב"ח נשמר מכל קושיות הללו ודרך בדרכם של התוס' שם במסכת שבת (בד"ה שטהורים בוב), שחילקו בין פכין קטנים ובין כלי חרס המוקף צמיד פתיל, שזה עומד להפתח וזה אינו עומד להפתח ע"ש³.

ואלו דברי רבינו בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת או"ח סי' קלז):

על דבר אשר הקשה על הב"ח בריש הלכות חנוכה, והחליט ששגגה יצאה מלפני הב"ח, ומביא כמה ראיות שכלי חרס המוקף צמיד פתיל מטמא בהיסט.

ובמחילה מכבודו שהוא טעה בהבנת דברי הב"ח, והב"ח דייק בלשונו מאד. ומתחלה אמינא ליה למעלתו גם לפי טעותו בהבנת דברי הב"ח שסובר הב"ח שכלי חרס המוקף צמיד פתיל טהור בהיסט הזב, אכתי מה הרעש הגדול הזה על הב"ח, והלא זה הוא דעת רש"י במס' שבת (פד: בד"ה מי לא עסקינן). וכל קושיותיו של

ד. ראה ראשית חכמה שער הענוה פרק ג.

ה. ברש"י שם: 'בחותמו' - בהצנע, וחתום בטבעתו, והכיר שלא נגעו בו. וז"ל התוספות: שהיה מונח בחותמו של כ"ג - אם כבר גזרו על הנכרים להיות כזבים (נדה לד.) צ"ל שהיה מונח בחותם בקרקע שלא הסיטו הכלי.

ו. ז"ל השלטי גבורים שם: ארחות חיים, חוץ מפך אחד שהיה מונח בו, יש אומרים שהיה מונח בתוך שידה קבועה בכותל שלא היו יכולים האויבים להסיטה והיה פתחה סגור וחתום בחותמו של כה"ג ובסגירת הפתח בחותם הכירו שלא נגעו בפך, וי"א שזה היה קודם שגזרו עליהם ולא היה בו שמן

להדליק רק לילה א' ונעשה הנס אליהם והדליקו ממנה ח' ימים עד שהובא השמן ממקום שהיו כותשים שם הזיתים שהיה רחוק דרך ד' ימים נמצא בין ההליכה וההבאה ח' ימים, ומפני זה הסכימו כל החכמים שבאותו דור לעשותם בכל שנה ימי שמחה והלל כו'.

ז. ז"ל התוספות שם: 'שטהורים בזב' - שאינו יכול ליגע בתוכם לפי שפיהם צר ובהיסט נמי לא מטמו כדפירש בקונטרס דאת שאינו בא לכלל מגע אינו בא לכלל היסט, ואת"כ כלי חרס המוקף צמיד פתיל לא יטמא בהיסט, ובפ"ק דנדה (דף ה:) אמר שאינו ניצול במעת לעת שבנדה, ובפרק הניזקין (גיטין דף סא:)

נטמא בהיסט, שג"כ אינו ראוי למגע כמות שהוא עתה תוך כלי המוקף צמיד פתיל.

אבל לדעת התוספות שהמוקף צמיד פתיל מקבל טומאה בהיסט לפי שסופו להפתח ויהיה ראוי למגע, רק פכין קטנים אינם מקבלין טומאה בהיסט לפי שגם סופן אינן ראויין למגע שאין סופן להפתח, א"כ אפשר שרק הכלי עצמו אינו מקבל טומאה בהיסט אבל מה שבתוכו מקבל טומאה בהיסט, שהרי מה שבתוכו עומד להוציא משם וסופו יהיה ראוי למגע, וא"כ היה השמן שבפך מקבל טומאה בהיסט, ונסתר תירוצו של הב"ח.

אמנם אולי סובר הב"ח, כיון שהכלי עצמו אינו מקבל טומאה בהיסט, ממילא גם השמן שבתוכו אינו מקבל טומאה, דבהיסט בעיני מגעו שהוא ככולו והיינו כל מה שמסיט, אבל כאן כיון שאינו מועיל לכלי לא הוה מגעו שהוא ככולו וגם השמן נשאר טהור" זה הנראה לענ"ד בכוונת הב"ח. ואעפ"כ לא מצאתי לו ראייה, כי גם גוף דין פכין קטנים שטהורים בזב, עדיין לא מצאתי מפורש בדברי הרמב"ם ז"ל לא בהלכות מטמאי משכב ולא בהלכות כלים.

[שו"ת מהדו"ת או"ח סי' קלז]

וזהו שכתב הב"ח שהיה פיו צר דהיינו פכין קטנים, אלא שזה מועיל שלא יטמא בהיסט, אבל אכתי יכול לקבל טומאה באוהל המת או שמא הוציאו השמן משם ונגעו בשמן עצמו, ולזה היה מועיל חותמו של כהן גדול. וארכביה הב"ח להפך אתרי רכשי, משום פיו צר דהיינו פכין קטנים, ומשום חותמו של כהן גדול דהיינו מוקף צמיד פתיל, זה להציל מהיסט וזה להציל מאוהל המת.

ולפי דעתו של מעלתו שכוונת הב"ח שאינו בא לכלל מגע הוא מחמת שהוא מוקף צמיד פתיל, א"כ למאי נפקא מינה כתב הב"ח שפיו צר, וכי יש חילוק לענין צמיד פתיל בין צר לרחב, ודברי הב"ח המה נכונים. ושאר ליה מארי למעלתו שדבר נגד הב"ח שלא כדת וחשדו בטועה בדבר משנה, ולא עמל על כוונתו שבלי ספק שכיון לדברי התוס' בפכין קטנים.

ואמנם מה שאני מסתפק על דברי הב"ח הוא זה. כי בשלמא לדעת רש"י שכלי חרס שמוקף צמיד פתיל טהור בהיסט משום שאינו ראוי לנגיעה, א"כ לא משגחינן מה שיהיה ראוי למגע אחר שיפתח, אלא בעינן שיהיה ראוי למגע עכשיו בשעה שהסיט כמות שהוא, א"כ כשם שהכלי אינו נטמא בהיסט כך מה שבתוכו אינו

דרוש לחנוכה

יש להבין למה לא היה נצחון היוונים ע"י זרע דוד הראויים למלכות + עיקר כוונת היוונים היה לעקור הכהונה מישראל + הגזירה של 'כתבו על קרן השור' היה להזכיר חטא העגל ולקטרג על אהרן + נס חנוכה נעשה ע"י זרע אהרן להראות שחטא העגל נחשב לאהרן לזכות + היוונים טמאו כל השמנים כדי לעקור הכהונה + היוונים כוונו ב'קרן השור' לייאש את ישראל מן התשובה + ביאור פסוקי ההפסדה לשבת חנוכה ע"פ האמור

הגזירה של 'כתבו על קרן השור' היה להזכיר חטא העגל ולקטרג על אהרן ואפשר שזה כוונת הרשעים היוונים במה שאמרו, **כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל** (בראשית רבה ב, ד). והנה זה כמה שנים שדרשתי, שכיונו בזה על חטא העגל, ושוב מצאתי כן ביפה תואר בראשית (ב, ה), ובזה רצו להזכיר את הקיטרוג על אהרן ראש הכהונה. ובמדרש (תורת כהנים שמיני, פרשתא דמילואים אות ח) וכן בתרגום יונתן בפסוק "קרב אל המזבח" (ויקרא ט, ז) שהיה אהרן רואה קרני המזבח לפניו נראים כקרני שור וקרני עגל והיה מתירא, עד שאמר לו משה "קרב אל המזבח", (ובזה אמרתי פירוש ברש"י בפסוק שם, שהיה אהרן בוש וירא מלגשת"), וזה רצו להזכיר ולעקור זרעו מישראל.

נס חנוכה נעשה ע"י זרע אהרן להראות שחטא העגל נחשב לאהרן לזכות ובאמת כוונת אהרן היתה לשם שמים, להתעצל במעשהו עד יבוא משה רבינו עליו השלום, וגם שלא יתחייבו ישראל כליה, אמר מוטב יתלה הסרחון בי (ויקרא רבה י, ג), ועל ידי זכות זה אדרבה זכה למשוך בשמן משחת קודש בכהונה, וכמו שדרשו רבותינו ז"ל (שם)

יש להבין למה לא היה נצחון היוונים ע"י זרע דוד הראויים למלכות בענין הישועה שעשה הקב"ה בימים ההם בזמן הזה על ידי החשמונאים, והנה נמשך מזה אחר כך שתפסו החשמונאים את הכתר מלכות בראשם נגד שורת הדין, שהיה להם לשום כתר מלכות בזרע דוד הראויים לכך, ועבור זה באמת נחרב בית חשמונאי, ולא נשתייר מהם כלום בימי הורדוס דקטליגוהו ומרד בהו". וצריך להבין, על מה זה באמת עשה הקב"ה הישועה על ידי הכהנים, ולמה לא על ידי זרע דוד מבני זרובבל, להיות ידם בעורף אויביהם" וישימו כתר מלכות בראשם.

עיקר כוונת היוונים היה לעקור הכהונה מישראל

אמנם לפי שעיקר כוונת אנטיוכוס היתה לעקור משפחת כהונה מישראל להכרית זרעו של אהרן, והיתה כוונתו כי בזה תושבת העבודה וקדושת המקדש ותיבטל קדושת ישראל, ולכן גזרו שכל בתולה הנישאת תבעל להגמון תחלה (מגילת תענית פרק ו). והנה אונס בישראל משרי שרי, אמנם הכהנים אונס אסור להם, ואם כן לא היה באפשרי להם לישא אשה כלל, וממילא כלו להם הכהנים.

על פי כן נעשו עונש גדול, כי ארבעת בני חשמונאי הזקן החסידים המולכים זה אחר זה, עם כל גבורתם והצלחתם נפלו ביד אויביהם בחרב והגיעו העונש בסוף למה שאמרו רבותינו ז"ל (ב"ב ג, א) כל מאן דאמר מבית חשמונאי קאתינא, עבדא הוא. שנכרתו כלם בעון הזה, ואף על פי שהיה בזרע שמעון עונש מן הצדוקים, אבל כל זרע מתתיה חשמונאי הצדיק לא עברו אלא בעבור זה שמלכו ולא היו מזרע יהודה ומבית דוד, והסירו השבט והמחוקק לגמרי, והיה עונשם מדה כנגד מדה, שהמשיל הקב"ה עליהם את עבדיהם והם הכריתו.

י. ראה בראשית מט, ח.

יא. הובא להלן בהערה יח.

נמי פריך וליחוש שמא תסיטם אשתו נדה, ואומר ר"ת דצמיד פתיל חשיב בא לכלל מגע לפי שעומד לפתחו, ולא דמי לקולית נבלה דאמי בהעור והרוטב (חולין קכו): מחוסר נקב כמחוסר מעשה דמי ואף על פי שחישב עליה לנוקבה אין טמאה במשא דהתם סתמא אינה עומדת לנקיבה אלא ע"י מחשבה אבל מוקף צמיד פתיל סתמו עומד ליפתח.

ח. כתב כאן הגאון ר' שמואל לנדא בן רבינו זצ"ל בהג"ה: עיין במס' חולין דף עא ע"ב בתוס' ד"ה אטו אנן מגבו וכו', שם מפורש בסוף הדיבור דפכין קטנים גם מה שבתוכו אינו מקבל טומאה בהיסט, ע"ש היטב ודו"ק ע"כ.

ט. כ"כ הרמב"ן (בראשית מט, ז) וז"ל: וזה היה עונש החשמונאים שמלכו בבית שני, כי היו חסידים עליון, ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצוות מישראל, ואף

ימות עולם בלי מלך, וקדושת הכהונה רצו לעקור לגמרי, אם כן אין צורך לשמן משחת קודש, ועיקר כוונתן שטמאו כל השמנים, כי סברו שגם שמן המשחה יבוא לידם לחללו.

היוונים כוונו ב'קרן השור' לייאש את ישראל מן התשובה ועוד היתה כוונתם בקרן השור, כדי שלא יבטחו ישראל על התשובה, ולכן אמרו כתבו לכם על קרן השור, הוא יוסף הצדיק שנקרא "בכור שור" (דברים לג, יז), ועל מה נתגדל קרן יוסף ליטול חלק בכורתו של ראובן, על ידי יצועי אביו (דברי הימים א' ה, א), ואף שראובן עשה תשובה (בראשית רבה פד, ט).

[דרשות נודע ביהודה דרוש מד אות א-ב]

על הפסוק (תהלים מה, ח) "אהבת צדק ותשנא רשע על כן משחך אלהיך שמן ששון"². ולכן אדרבה נעשה הנס על ידי הכהנים, לפי שהיוונים עשו כמו בלעם שנאמר בו (במדבר כד, א) "וישת אל המדבר פניו" להזכיר חטא העגל (תרגום יונתן שם), ועל ידי זה תחול הקללה, כן עשו היוונים לעורר חטא העגל, וכשם שחטא העגל נתקן על ידי שבט לוי³ ובכללם אהרן ובניו, ולהראות עתה שזכות אהרן קיימת, לכן נעשה הנס על ידי כהני ה'.

היוונים טמאו כל השמנים כדי לעקור הכהונה וזה היתה כוונת יון הרשעה שטמאו כל השמנים (שבת כא:). כי בודאי לא במקרה נטמאו כל השמנים כי אם שכיונו לכך, כי אחרי שאז לא היה מלך בישראל, והיוונים דמו שישאלו ישראו נכנעים כל

ביאור הפטרה לשבת חנוכה ע"פ האמור

ויראני את יהושע הכהן הגדול עומד לפני מלאך ה' והשטן עומד על ימינו לשטנו. ויאמר ה' אל השטן ויגער ה' ב' השטן ויגער ה' ב' הבחור בירושלם הלוא זה אוד מוצל מאש. ויהושע היה לבש בגדים צואים ועמד לפני המלאך. ויען ויאמר אל העמדים לפניו לאמור הסירו הבגדים הצואים מעליו ויאמר אליו ראה העברתי מעליך עונך והלבש אתך מחלצות (הפטרה לשבת חנוכה זכריה ג, א-ה).

ממיעוט שפע הקדושה בארץ לא להם, אבל היוונים רצו להחטיאם בארצם, ששם עיקר עוצם קדושתם ומנוחתם, ו'ימין' רומז לעיקר הכח, וזה כוונת הפסוק והשטן עומד על ימינו לשטנו, להחטיא במקום עיקר שורש גבורתם של הכהנים, בארץ הקדושה.

היוונים רצו לעורר חטא העגל, אולם האמת הוא שהוא נחשב לו כזכות אמנם לפי דרכנו הנ"ל, שאמרו שרצה לעורר את חטא העגל על אהרן ראש הכהונה, ובאמת נהפוך הוא, שאהרן זכות גדול היה לו מעשה העגל, ומנע את ישראל מבוא בדמים⁴, והרחיב להם עבודת העגל עד מחר, ובא משה וביטלו וכיתתו לשברי שברים, מה שאין כן אם היה אהרן מסרב היו הורגין אותו ועושים העגל בעצמם בזריזות, והיו מקריבין לו בו ביום קודם ביאת משה. והנה ידוע שאלו מיימינים לזכות ואלו משמאילים לחוב (ראה שיר השירים רבה א, מה), הרי שהזכיות המה מימין והחובות בשמאל, וכאן עמד השטן על ימינו של הכהן, דבר שהוא לזכות, לשטנו בדבר זה עצמו להזכירו לחוב.

דקדוק בפסוק 'ויראני את יהושע' ו'אל השטן' וגו' ויאמר ה' אל השטן ויגער ה' ב' השטן ויגער ה' ב' הבחור בירושלם. יש לדקדק מה היא האמירה ושני גערות הללו, ובפרט שאמירה בכל מקום היא לשון רכה, וכמו שדרשו רבותינו ז"ל (מכילתא בחודש ב) בפסוק (שמות יט, ג) "כה תאמר לבית יעקב", ואם כן לשון 'ויראני' עם לשון 'גערה' סתרי אהדי.

טו. ז"ל האברבנאל: "השטן עומד על ימינו לשטנו", והנה קראה ימינו את זרע יהושע, רוצה לומר מתניהו כהן גדול ובניו בני חשמונאי שהם היו מזרעו של יהושע הכהן הגדול, כי למעלתם וגבורתם המשיגים כאילו היו יד ימינו של הכהן הקדוש ההוא, והשטן היה אנטיכוס רשע וכל חיל מוקדון שהיו עומדים עליו לשטנו מדרך ה' ולהביאו לעבוד עבודה זרה ולחלל תורת ה' כמו שאמר יוסף בן גוריון, ואפשר לפרש "ויראני את יהושע" שהראה לו זרעו מתניהו ובניו ובני חשמונאי כי להיותם זרעו ויוצאי חלציו זכרם בשמו כמו שיתבאר, ומפני צדקתם וקדושתם אמר שהיה עומד לפני מלאך ה' ושהיה השטן היוני עומד על ימינו לשטנו כמו שפירשתי, עכ"ל, ועיי"ש.

טז. ע"פ שמואל א' כה, כו.

ביאור פסוקי הפטרה לשבת חנוכה ע"פ האמור והנה במה שכתבתי שהיוונים רצו לעורר חטא העגל, נראה לענ"ד פירוש בפסוקים בהפטרה (לשבת חנוכה, זכריה ג, א-ב), ויראני את יהושע הכהן הגדול עומד לפני מלאך ה' והשטן עומד על ימינו לשטנו, ויאמר ה' אל השטן וגו'. והאברבנאל פירש הפסוקים הללו על מלחמת אנטיכוס הרשע, ויהושע בן יהוצדק רמז לכהני ה' חשמונאי ובניו, והשטן רמז לאנטיכוס⁵.

והנה לפי הנראה, מלחמת אנטיכוס היתה על כללות ישראל, לא ביחוד על הכהנים, אדרבה הכהנים התחילו להלחם בו, ואם כן איך שייך למימר והשטן עומד על ימינו לשטנו, והלא על הכלל יצא להשטין לא על הכהנים בפרט. אמנם לפי מה שכתבתי, עיקר הגזירה שתיבעל להגמון היתה הכוונה על הכהנים להשביט זרעו של אהרן, ושייך שפיר לשטנו.

אולם במה שאמר שעומד על ימינו צריך ביאור, אדרבה עיקר אחיזת החיצונים מצד שמאל. ואולי כיון שהיה עומד לפני המלאך, ונמצא שמאלו של המלאך ימינו של יהושע, והשטן לא עצר כח לעמוד מימינו של המלאך, ולכן עמד לימין הכהן לשטנו שהוא משמאלו של המלאך.

היוונים רצו להחטיא את ישראל דווקא בארצם במקום קדושתם ועוד נראה לענ"ד, שכל השמדות שגזרו האומות על ישראל, היו אחר שהגלו אותם חוץ לארצם, שאז נחלש כוחם של ישראל

יב. ז"ל המדרש: "וירא אהרן", מה ראה, אם בונים הם אותו, זה מבאי צרור זה אבן ונמצאת, מלאכתם כלה בבת אחת, מתוך שאני בונה אותו, אני מתעצל במלאכתי, ורבינו משה ירד, ומעבירה לעבודה זרה, ומתוך שאני בונה אותו אני בונה אותו בשמו של הקב"ה וכו'. דבר אחר, "וירא אהרן", מה ראה, אמר אהרן, אם בונים הן אותו הסרחון נתלה בהן, מוטב שיתלה הסרחון בי ולא בישראל וכו'. אמר לו הקב"ה לאהרן, "אהבת צדק", אהבת צדק את בני ושנאת מלחייב, על כן "משחך אלהים אלהיך", אמר לו חייך שמכל שבטו של לוי לא נבחר לכהונה גדולה אלא אתה.

יג. ראה דעת זקנים דברים לג, ט; וזה"ק ח"א רסב, א.

יד. ז"ל הפסוק: "ובני ראובן בכור ישראל כי הוא הבכור ובחללו יצועי אביו נתנה בכרתו לבני יוסף בן ישראל ולא להתירש לבכרה". וראה שבת נה, ב.

מקום לתפלתו אויביו נופלים תחתיו, שנאמר (שמואל ב' ז, י) "ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו ולא יוסיפו עוד בני עולה לענותו כבראשונה".

והנה השטן הרומז על אנטיוכוס הרשע וגם השר הממונה שלו למעלה, בא להזכיר שלשה מיני קיטרוג, וכולם רמזו בכתבו לכם על קרן השור. הראשון, לראש הכהנים אהרן קדוש ה', וגם לומר שמוזה נראה לאהרן כעין קרני שור, ודימה השטן שזה לחובתו להזכיר חטא העגל, אבל נהפוך, קטגוריא זו לסנגוריא, כי אדרבה זהו זכותו...".

ביאור תשובת ה' לשטן ע"פ האמור

ולפי שבוזה אף שכוונת השטן היה להשטין, אבל באמת היה בזה מגיד זכות מליץ יושר, ולכן נאמר כנגד זה, ויאמר ה' אל השטן לשון אמירה שהיא דברים רכים. ונגד הקטרוג השני כקרני שור לקטרג על ישראל שהמירו כבודם בתבנית שור, וזה קטרוג גדול על ישראל להזכיר עונם, ולא ניחא ליה לקב"ה בזה, ולכן נאמר יגער ה' בך השטן לשון גערה בנזיפה. ונגד הקטרוג השלישי נגד ירושלים הרמזו בקרני שור, לומר כשם שמשכן שילה נחרבה קדושתה חרבן עולם "ויטוש משכן שילה" (תהלים עח, ט), ושכן יהיה לירושלים, נאמר ויגער ה' בך הבוחר בירושלים, שהקב"ה בחר בירושלים לנחלה שאין לה הפסק.

[דרשות נודע ביהודה דרוש מד אות ג-ז]

דרוש לשבת חנוכה

רְנִי וְשִׁמְחִי בַּת צִיּוֹן כִּי הִנְנִי בָּא וְשִׁכְנִתִּי בְּתוֹכָךְ נָא ה' וְנָלוּ גוֹיִם רַבִּים אֶל ה' בְּיָוֵם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם וְשִׁכְנִתִּי בְּתוֹכָךְ וְיָדַעְתָּ כִּי ה' צָבָאוֹת שִׁלַּחְנִי אֵלַיךְ. וְנָחַל ה' אֶת יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל אֲדָמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלַם (זכריה ב, יד-טז). כִּי הִנֵּה הָאֶבֶן אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנַי יְהוֹשֻׁעַ עַל אֶבֶן אַחַת שֶׁבָּעָה עֵינַיִם הִנְנִי מִפְתָּח פֶּתַחָהּ נָא ה' צָבָאוֹת וּמִשְׁתִּי אֶת עוֹן הָאָרֶץ הַהִיא בְּיוֹם אֶחָד (זכריה ג, ט).

הנביא, רני בת ציון, בת דייקא, ולא ציון בעצמה והיה עיקר השמחה כי אם בת ציון, כי למען בת ציון הוא עיקר ההשראה, ותדע שכן הוא, כי הנני בא כביכול אני בא עמך מהגלות, ושכנתי בתוכך, בתוכך דייקא.

בזמן הגלות השכינה שורה בישראל בהסתר

ושמא תאמר, כיון שהקב"ה כביכול בא עמנו מהגלות אם כן מה רבותא דגאולה, והלא גם בגלותינו לא עזבנו אלהינו ויהי עמנו.

אמנם "גדול ה' ומהולל מאד בעיר אלהינו" כתיב (תהלים מח, ב), אבל המלך חוץ להיכלו אינו מראה נימוסי מלכותו בגלוי, כי אין זה

היונים כוונתו ב'קרן השור' לרמז שלא יבטחו על קדושת ירושלים ובהמ"ק והנה במה שאמר מלכות יון כתבו לכם על קרן השור, כבר כתבתי שהיה כוונתם להזכיר עון העגל, ונכלל בזה שתי רשעיות, קטרוג על כלל ישראל, וקטרוג על הכהנים זרע אהרן, וכאשר כתבתי לעיל. ועוד בה שלישית, שרמזו בזה שלא יבטחו ישראל על קדושת ירושלים ובית המקדש אשר בקרבם, ולזה אמרו כתבו לכם על קרן השור, רמזו למשכן שילה שהוא בחלקו של יוסף הנקרא "בכור שור", ואף על פי כן נחרב ולא הגינה קדושתה, ודמו הרשעים שככה יקרה מקרה ירושלים. אבל האמת לא כן הוא, ושאני ירושלים כי קדושתה קדושת עולם (עי' מגילה י), ומכוון נגד בית המקדש של מעלה (שיר השירים רבה ג, כג), ולכן תספיק קדושת המקום להגין על קדושת ישראל שלא נתחללה על ידי אנטיוכוס הרשע.

נס פורים גדול יותר שהיה בחו"ל ולא היה להם קדושת המקום להגן

וזה אחד מן הטעמים שכתבו המפרשים, על מה הוגדל נס פורים שנקבע למשתה ויום טוב מנס של חנוכה, וכתבו שנס של פורים גדול מאד שהיה חוץ לארץ ולא היה שום הגנה לישראל, אבל נס חנוכה היה לישראל קדושת המקום הקדוש להגין עליהם".

בזמן הגלות הבתי כנסיות מגינים עלינו

ועתה בגלותינו בתי כנסיות מגינים עלינו, כי הם מעין קדושת המקדש (מגילה כט), והיא שעמדה לנו, שבכל הצרות שעברו על ראשנו לא עשה עמנו כלה. ואמר רבותינו ז"ל (ברכות ז), כל הקובע

עיקר השמחה בגאולה העתידה תהיה בעבור כנסת ישראל

רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאם ה' (זכריה ב, יד). הנה בגאולה העתידה העיקר הכל כי ישוב ה' לשכון במקדשינו, אשר בבית שני היה חסר השראת שכינה (יומא כא), ולעתיד נזכה לזה, והיה המדומה שעיקר הרינה יהיה לציון כי שם הוא משכן השכינה, ואמר הנביא, לא כן, רק רני בת ציון שהוא כנסת ישראל, כי עיקר השראת שכינה הוא למענם, ותדע, שהרי גם בזמן הגלות, כל מקום שגלו ישראל גלתה שכינה עמהם (מגילה כט), ולעתיד בקיבוץ גלויות, השכינה עמנו תבוא ותשוב, וכן כתיב (דברים ל, ג) "ושב וקבצך", "ושב" לא נאמר כי אם "ושב" (מגילה שם) ט. וזה כוונת

בחדא, שאמר לו משה 'למה אתה בוש', ועל היראה לא השיבו כלום, ועוד מאי 'לכך נבחרת'.

ונראה לענ"ד שהיה אהרן בוש לקבל גדולה זו לשמש לפני המקום, וגם היה ירא שראה כקרני שור, והיה סבור שזה מזכרת עון לו, ואמר לו משה על הבושה, למה אתה בוש, ועל דבר היראה אמר לו, אתה סבור שזה לך מזכרת עון, אדרבה זכרון טוב הוא לך, כי 'לכך נבחרת', וכמו שהקדמתי בשם המדרש "אהבת צדק וגו' על כן משחק" וגו'.

יט. ז"ל הגמרא: תניא, רבי שמעון בן יוחי אומר, בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה, שבכל מקום שגלו שכינה עמהן וכו', ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה עמהן, שנאמר "ושב ה' אלהיך את שבותך", "והשיב" לא נאמר אלא "ושב", מלמד שהקב"ה שב עמהן מבין הגלויות.

יז. ראה בינה לעתים (דרוש יט דרוש שני לחנוכה), וז"ל: טעם שני, כי צרות אנטיוכוס היו בזמן היות ישראל בארץ הקדושה ובזמן היות בית המקדש קיים, אשר בלי ספק זכות המקומות ההם וקדושתם סיוע גדול להקל מעליהם הסכנה ולגרום הבאת הנס, כי תמיד עיני ה' אלהינו בה, ואין כל כך מהתיימה יעשה ה' אז נפלאות. אבל בימי אחשורוש, שהיו מפוזרים ומפורדים אנה ואנה רובם בחוצה לארץ, ובזמן חורבן המקדש כי יפליא ה' חסדו לנו, זה ודאי הוא ענין רשום מאד כי נתקיים מאמרו יתברך בהבטחתו "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתיים ולא געלתיים" וגו' (ויקרא כו, מד) וכו'. ואם כן מצד זה יגדל נא כח נס של פורים, בהיותו נעשה בחוץ לארץ שלא במקום מקודש. יח. רבינו ממשך שם: ובה אמרתי לבאר כוונת רש"י בפרשה שמיני (ויקרא ט, ז), "קרב אל המזבח", לפי שהיה אהרן בוש וירא מלגשת, אמר לו משה, למה אתה בוש לכך נבחרת. והנה רש"י פתח בתרתי, שהיה בוש וירא, ומסיים

עיקר גלות השכינה הוא בשביל ישראל ולא להוציא גרים מהאומות והנה היה מקום לישראל לומר, כי מה שגלתה שכינה לא לאהבתם של ישראל ולא לתועלתם, כי אם לכבוד עצמה להוציא הגרים מהאומות. ואמנם כאשר נחזה כי בסוף בעת הגאולה מעצמם יבואו גוים מאפסי ארץ וילוו אל ה' והיו לו לעם, אם כן לא היה נחוץ להשכינה להיות גולה מגלות לגלות, אלא ודאי עיקר גלותה בשביל ישראל, אלא אגב אורחא נעשה גם כן פעולה להוציא ניצוצי הגרים. וזה מאמר הנביא בשם השכינה, כאשר תראי כי ילוי גוים רבים מעצמם ביום ההוא והיו לי לעם, ואף על פי כן ושכנתי בתוכם ולא בתוכם, אז תדע למפרע וידעת כי ה' צבאות שלחני אליך, מה שה' צבאות שלחני היה אליך למענך.

אף שיש לנו בגלות בתי כנסיות ובתי מדרשות, מ"מ אינם על אדמת הקודש ואינם מכוונים נגד ביהמ"ק של מעלה

ונחל ה' את יהודה חלקו על אדמת הקודש ובחר עוד בירושלים. הנה אמרנו כי כל מקום שגלו ישראל גלתה שכינה עמהם, אבל ההפרש הוא, שאף שהיתה שכינה עמנו, אבל לא היה על אדמת הקודש בה"א הידיעה שהוא מקום המקדש. ועוד הפרש, כי אף שנתקדשו גם בחוץ לארץ מקומות בתי כנסיות ובתי מדרשות (מגילה כט.), ו"בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך" כתיב (שמות כ, כא), מכל מקום לא היה שם שער השמים ואינו מכוון נגד ירושלים של מעלה, אבל מקום בית המקדש "מה נורא המקום הזה וגו' וזה שער השמים" (בראשית כח, יז).

והנה נשבע הקב"ה שלא יכנס בירושלים של מעלה עד שיכנס בירושלים של מטה, וכמו שדרשו רבותינו ז"ל (תענית ה.) בפסוק "בקרוב קדוש ולא אבוא בעיר" (חושע יא, ט)¹², ולכן ייעד הנביא ונחל ה' את יהודה חלקו על אדמת הקודש, כי אז יהיה חלק ה' עמו באדמת הקודש, ובחר עוד בירושלים, עוד דייק, שייבחר גם בירושלים של מעלה.

רמז בפסוק 'עד אמצא מקום' וגו' ע"פ האמור

וזה רמז גם דוד המלך עליו השלום (תהלים קלב, ה) עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב, כוונתו, כי למצוא מקום לה' אין זה חידוש שיהיה צריך חיפוש כל כך, כי הלא גדול שמו בגוים ובכל מקום מוקטר ומוגש לשמו¹³, אבל עיקר החידוש למצוא מקום לה' שיהיה משכנות לאביר יעקב, משכנות דייקא, שתי משכנות, משכן של מטה מכוון נגד משכן של מעלה.

'יש תקוה לאחריתך' - הכוונה על הגאולה העתידה דווקא

הנה שמענוה באפרתה (תהלים שם, ו), כי רחל היא שהתפללה והובטחה על הגאולה, כמו שכתוב (ירמיה לא, יד) "רחל מבכה על בניה", וכתוב (שם, טז) "יש תקוה לאחריתך", "לאחריתך" דייקא, כי טוב אחרית דבר מראשיתו (קהלת ז, ח), וראשית הגאולה שהיתה

כבודו להיות חוץ להיכלו, וכן השכינה בהיותה עמנו בגלות היא מסתתרת ומראה פנים של זעם במדת הדין ויסורי הגלות.

בזמן הגלות הדין משותף ברחמים ובזמן הגאולה תהיה רק רחמים ואמנם הדין משותף ברחמים, כי זה טעם גלותה לחסות אותנו בסתר כנפי השכינה, וכן כתיב (ויקרא כו, מד) "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים", "לא מאסתים" מלשונות בתוכם¹⁴ "ולא געלתים" לשון פליטה, וכן כתיב (שם, יא) "ולא תגעל נפשי אתכם", וכתוב בתריה "להפר בריתי איתם" לגמרי, "כי אני ה' אלהיהם" אפילו בשעת הדין דהיינו 'אלהיהם', אף על פי כן "אני ה'" לרחמים.

והנה בענייני אמן כתוב¹⁵ שהוא בגימטריא צ"א, דהיינו 'הויה אלהים'¹⁶. וזה שאמר הנביא ושכנתי בתוכם נאם ה', מה שהיה [עד] עתה נאם, דהיינו אותיות 'אמן' דין ורחמים, עתה ה' רחמים גמורים.

השכינה גלתה עמנו אבל איננה שורה בתוכינו, משא"כ בעת הגאולה וגם הפרש גדול, כי בגלות אף שגלתה שכינה עמנו, אבל לא שרתה בתוכינו, והחוש מעיד, כי אין אתנו יודע עד מה, ואילו הנביא ומשוגע איש הרוח¹⁷, כל קביל די רוח יתירה בהו"י לשבח עצמם שזוכין לרוח הקודש, ואין מהם יודע דברים הפשוטים, ומתגאים בנסתרות, ואין כאן מקום להאריך¹⁸. ונחזור לכוונתנו, שבגלותנו השכינה גלתה עמנו אבל לא בתוכינו, אבל בעת הגאולה הנני בא ושכנתי בתוכם.

הנביא ביאר דבריו שכוונתו על הגאולה העתידה דווקא

ונלוו גוים רבים וגו'. הנה הנביא היה בתחלת בית שני ואמר רני ושמחי בת ציון וגו', שלא יעלה במחשבתם שכוונתו היה על בית שני, ואם יראו אחר כך שאין הדבר כן יוציאו לעז על הנביא כי לא שלחו ה' צבאות, ולכן תיכף אמר להם הנביא כי "אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב" (במדבר כד, יז)¹⁹, ואמר ונלוו גוים רבים אל ה' ביום ההוא והיו לי לעם, דהיינו לעתיד לבא שאז ימאסו אליליהם וישבו אל ה', וביום ההוא יהיה ה' אחד, אז ושכנתי בתוכם, לא עתה בבית שני, וכאשר תזכו ליום ההוא, אז וידעת כי ה' צבאות שלחני אליך.

השכינה גלתה עם ישראל כדי ללקט ניצוצי הקדושה

ונלוו גוים רבים וגו'. הנה לא גלו ישראל בין האומות אלא שיתוספו עליהם גרים, וכמו שדרשו רבותינו ז"ל בריש פרק האשה (פסחים פז, ב), וזה גם כן טעם גלות השכינה להוציא ניצוצי הקדושה, כי טבע כל דבר להתדבק בשרשו, ואמנם לעתיד אז יהיה גמר הברירה²⁰, ואז ילוו גוים רבים אל ה'.

כ. ראה זוה"ק האזינו רצח.

כא. עיי' זוה"ק תרומה קעח, א, וראה מהרש"א סוטה מ: ובפירוש החייט מערכת האלהית פרק ה.

כב. נדצ"ל: 'הויה אדני'. ור"ל, שם הו"ה שהוא רחמים עם שם אדני שהוא דין, עולין יחד צ"א. ראה תיקוני זוהר עז.

כג. ע"פ חושע ט, ז.

כד. ע"פ דניאל ה, יב.

כה. וראה בדרשות נודע ביהודה דרוש ה מה שהאריך רבינו בענין זה.

כו. ראה זוהר חדש בלק נה, ב.

כז. ראה פרי עץ חיים שער קריאת שמע פ"ג.

כח. ז"ל הגמרא: ואמר ליה רב נחמן לרבי יצחק, מאי דכתיב "בקרוב קדוש ולא אבוא בעיר", משום דבקרוב קדוש לא אבוא בעיר, אמר ליה, הכי אמר רבי יוחנן, אמר הקב"ה לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא לירושלים של מטה.

כט. ע"פ מלאכי א, יא. ופירש רש"י שם: 'גדול שמי בגוים' - רבותינו פירשו, אלו תלמידי חכמים העוסקים בהלכות עבודה בכל מקום, וכן כל תפלות ישראל שמתפללין בכל מקום הרי הן לי כמנחה טהורה, וכן תרגם יונתן, וכל עידן דאתון עבדין רעותי אני מקבל צלותכון ושמי רבא מתקדש על ידיכון וצלותכון כקרבן דכי קדמי, וכן פירש המקרא, ולמה אתם מחללין שמי, והלא גדול הוא בגוים ואני אהבתי וחביבתי עליכם, שבכל מקום שאתם מתפללין לפני ואף בגולה מוקטר ומוגש הוא לשמי.

ואורין לאיש חסידך, ונתנבא דוד על גדולת ישראל בבית שני, והוכיח שאין זה גאולה אמיתית רק פקידה, שאם היה גאולה ממש היה הצלחת ישראל וגדולתם ונצחונם על ידי זרע דוד, כי הוא זרעו להם משפט המלוכה לישב על כסא ה', ולכן אמר, הן אמת שיהיה לישראל גדולה לפי שעה בבית שני, אבל כהניך ילבשו צדק וחסידיך ירננו, המה חשמונאים ובניו כהני ה' אשר נעשה תשועה גדולה על ידם, אבל בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך (תהלים שם, י).

נס תנוכה היה ע"י פך של שמן לרמז שלא תתקיים מלכות החשמונאים והנה סיים בסוף המזמור (שם, יז) **שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי**. הנה אצמיח הוא עתיד וערכתי הוא עבר. ואמנם רבותינו ז"ל אמרו (מגילה יד.), דוד ושלמה נמשחו בקרן ונמשכה מלכותם, שאול ויהוא נמשחו בפך ולא נמשכה מלכותם, ורמזה על זה חנה (שמואל א' ב, א) "רמה קרני", ודרשו רבותינו ז"ל (שם), "רמה קרני" ולא רמה פכית. והנה בנס החשמונאים מצאו פך של שמן, ואומר אני שרמזו להם מן השמים שלא תתקיים מלכות החשמונאים, ורמזו להם בפך, כי לא נעשה להם נס שימצאו קרן שמן רק פך. וזה שאמר דוד, **שם אצמיח קרן**, ואני מצפה שיהיה ישועתנו בקרן, ולהחזיר עשר קרנות שנטלו מישראל, ואז סימן שיהיה לדוד, אבל מה שבבית שני נמצא פך שמן זה לא היה סימן למלוכה, רק ערכתי נר למשיחי שהיה לצורך המנוחה.

ונחל ה' את יהודה חלקו על אדמת הקודש. כי כל בתי כנסיות שבחוץ לארץ מקום משכן שכנה הם, ועל זה נאמר (יחזקאל יא, טז) "ואהי להם למקדש מעט", ועתידים בתי כנסיות שבחוץ לארץ שיקבעו בארץ הקדושה (מגילה כט.), וזה ונחל ה' את יהודה אלו מקדשות שבחוץ לארץ, שכל אחד הוא רק חלק, ולכן נקרא מקדש מעט, ועתיד להיות כל זה על אדמת הקודש.

[דרשות נודע ביהודה דרוש מה]

בימי זרובבל ובימי יהושע בן יהוצדק לא היה רק פקידה ולא גאולה, ולא חזר הארון, ובבית שני לא היה שם ארון (יומא כא.), ומשניטל הארון אבן היתה שם ושתיה היתה נקראת, ועליה היה נותן הכהן ביום הכיפורים מדם חטאת הפנימית אחת למעלה ושבע למטה (ע"י יומא נג.).

ועל זה נרמז בהפטרה הזאת, **כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע על אבן אחת שבעה עינים**, רמז 'אחת שבעה', כי כן היה מונה כהן גדול ביום הכיפורים, אחת, אחת ואחת וכו', עד אחת ושבע.

לעת"ל יתבטלו העונות ולא יהיה עוד מורא מהקליפות ועוד רמז באבן אשר לפני יהושע, על מקום המזבח הנקרא 'מזבח אבנים', כמו שכתוב (שמות כ, כב) "ואם מזבח אבנים", ושם הוא מקום השיתין, וכבר אמרו (סוכה נג.), בשעה שכרה דוד שיתין קפא תהומא ובעא למשטפא עלמא. כי באמת בנוקבא דתהומא שם הוא מקום הקליפות הנבראים על ידי מעשה הרשעים, ובעא למשטפי עלמא, והמזבח מגין. ואמר הנני מפתח פתוחה, ולא יהיה מורא מתהומא רבה, כי ומשתי את עון הארץ ההיא ביום אחד, ואם אין עון אשר חטא אין מורא מתהומא רבה.

חזרת השכינה והארון למקומם הוא סימן על הגאולה הנצחית ונחזור לעניינינו, כי דוד אמר (תהלים קלב, ד-ה) **אם אתן שנת לעיני וכו', עד אמצא מקום לה' משכנות וגו'**, ורמז בזה על גאולה העתידה, הנה שמענוה באפרתה, שם קבורת רחל "ותקבר בדרך אפרת" (בראשית לה, יט), ושמענוה באפרתה כמו שכתוב (ירמיה לא, יד) "קול ברמה נשמע" וגו', מצאנוה בשדי יער, כי מקום מקדש הוא נקרא 'יער בית הלבנון' (מלכים א' י, יז. ע"י יומא לט.), ונתן דוד סימן לידע אם היא גאולה ממש מנוחה עולמית או רק פקידה בעלמא, ואמר קומה ה' למנוחתך אתה וארון עוזך, כי אם יחזור הארון והשכינה אז הוא מנוחה עולמית, מה שאין כן בית שני לא היה שם ארון.

התשועה בבית שני לא היתה אלא פקידה ולכן לא היתה ע"י בית דוד כהניך ילבשו צדק וחסידיך ירננו (תהלים שם, ט). הכהנים נקראו חסידיך על שם אהרן הכהן הראש, דכתיב ביה (דברים לג, ח) "תמין

לעילוי נשמת האי גברא יקירא
אור מוצל מאש, אי"ש המעש רס המעלה
רחים ומוקיר רבנן ותלמידיהון, ואיהו גופיה חר מיניהון
ירא אלקים והולך מישרים, פזיר נתן לאביונים ועודד לבות נשברים
אהוב ונחמד למעלה ולמטה, שמו הטוב מפארים בתהילה, הרבני הנגיד הנכבד
הרה"ח ר' **אברהם ישי ראזנבערג** זכרונו לברכה
בן הר"ר **יחיאל מיכל הי"ד**
ממאנטריאל, קנדה
נפטר בשם טוב ביום כ"א כסלו שנת תשפ"א לפ"ק

מלכים א' א, לט) "קרן השמן", ובמשיחת שאול ויהוא כתיב (שמואל א' י, א; שם ב' ט, א) "פך".
לו. ראה איכה רבה ב, ו וז"ל: עשר קרנות הן, קרנו של אברהם, קרנו של יצחק, קרנו של יוסף, קרנו של משה, קרנה של תורה, קרנה של כהונה, קרנה של לוויה, קרנה של נבואה, קרנו של בית המקדש, קרנו של ישראל, ויש אומרים קרנו של משיח וכו', וכיון שחטאו ניטלו מהן וכו' וניתנו לאומות העולם וכו', וכשישראל עושין תשובה הקב"ה מחזירן למקומם.

ל. ראה אברבנאל מלכים ב' כה.
לא. פירש רש"י: 'שיתין' - חלל שתחת המזבח כנגד מקום הנסכים. 'קפא תהומא' - צף התהום למעלה ויצא.
לב. ראה זוה"ק בראשית יד, ב.
לג. פירש רש"י: 'הנני מפתח פתוחה' - מתיר קישוריה.
לד. פירש רש"י: 'ומשתי' - והסירותי.
לה. פירש רש"י: 'רמה קרני ולא רמה פכית' - זו היא נבואתה, שנתנבאית על שאול ויהוא שלא תימשך מלכותן, במשיחת דוד ושלמה כתיב (שמואל א' טז, יג):

פרשת וישב

תוכן עניינים

בחלמותיו של יוסף הצדיק לא שייך 'לאדם טוב אין מראין לו חלום טוב' דעיקר קיום החלום בא רק ע"י החלום + הטעם שקברו את יוסף בשכם, ובדין קברי אבות בזמן הזה + יהודה הורה כדין לתמר שהיא צריכה להמתין מלייבם, דאם ימצא סרים ליכא מצוה וא"כ יש חשש משום קטלנית

ציון לנפש חיה

ביאור אנדת חז"ל

ויחלם יוסף חלום ויגד לאחיו ויוספו עוד שנא אותו (לו, ה).

בחלמותיו של יוסף הצדיק לא שייך 'לאדם טוב אין מראין לו חלום טוב' דעיקר קיום החלום בא רק ע"י החלום

בגמרא ברכות (נה,): לאדם טוב אין מראין לו חלום טוב^ל. עיין במהרש"א שם בחידושי אגדות שהקשה מחלומותיו של יוסף הצדיק, ונדחק בזה^ל.

ולענ"ד נראה, דחלום שיוכל להתקיים אף אם לא יראהו לו בחלום אין מראין לו, כי על ידי החלום יוכל לבוא לידי גרעון, כי חדוותיה מפכחא ליה^ל, אבל חלום שעיקר קיומו יבוא על ידי מה שחלם ודאי מראין לו.

וחלומותיו של יוסף, אלמלא החלום לא נתקנאו בו אחיו ולא מכרוהו למצרים ולא בא הדבר לידי קיום, וחלום כזה ודאי מראין לו.

[צל"ח ברכות נה:]

כתב יד

אליבא דהילכתא

ויאמר ישראל אל יוסף הלוא אחיך רעים בשכם לכה ואשלחך אליהם וגו' (לו, ג).

הטעם שקברו את יוסף בשכם, ובדין קברי אבות בזמן הזה

מתוך פסק דין של בית דין דק"ק פראג בראשות הגאון רבי שמואל לנדא זצ"ל, שדנו בענין העברת גופו של הגאון רבי מרדכי בנעט זי"ע אחר פטירתו מליכטנשטאט לעיר רבנותו ניקלשבורג

יש לדון אם בזמנינו שייך דין וקברות אבותיו. ולבאר זה נקדים מה שהביא המגן אברהם (ס' תקנו ס"ק יח) בשם ים של שלמה בפרק קמא דביצה (ס' יג), באחד שצווה להוליכו לקברו למקום אבותיו, שאין להוליכו ביום טוב שני אם יש קבר במקום שנפטר אלא שעשה צוואה חוץ לתחום במקום אבותיו, נהי דמצוה לקיים דברי המת (גיטין יד:), ובפרט כהאי גונא שהוא כבודו שנקבר במקום אבותיו כדאשכחן בקראי, מכל מקום אין זה כבודו של מת לחלל יום טוב על פיו בכדי, שהרי אם לא צוה אסור להוציאו מקבר לקבר, כמו

לו. בגמרא שם: אמר רב הונא, לאדם טוב אין מראין לו חלום טוב, ולאדם רע אין מראין לו חלום רע. ופי' רש"י: 'לאדם טוב מראין לו חלום רע' - כדי שידאג ולא יחטא, ושיכפר לו עצבונו. 'לאדם רע מראין לו חלום טוב' - כדי לשמחו, שיאכל עולמו.

לח. ז"ל המהרש"א: יש להקשות מחלום של יוסף הצדיק... ויש לומר דחלום טוב המתקיים כעין נבואה ועל ידי מלאך כדלקמן (עי' ברכות שם) ודאי דמראין

שכתב האור זרוע בפרק אלו מגלחין (הלכות אבלות ס' תיט-תכ), אם כן מעשיו גרמו לו, והוא פגמו של מת, עכ"ל המהרש"ל בים של שלמה.

הרי מפורש ברש"ל בשם האור זרוע, דאם לא צוה להוליכו למקום אבותיו, אסור לפנותו מקבר לקבר, אף שערב לו להיות קבור במקום אבותיו.

ולכאורה יש לזה סתירה מהירושלמי בסוף פרק ב' דמועד קטן (ה"ה), הביאו הטור ביורה דעה (ריש ס' שסג), אין מפנין המת והעצמות, לא מקבר מכובד לקבר מכובד וכו', ובתוך שלו אפילו ממכובד לבזוי שרי, שערב לו לאדם שיהיה נח אצל אבותיו. הרי מפורש דמותר לפנותו מקברו מטעם דערב לו לאדם שיהיה נח אצל אבותיו, וכן פסק הרמב"ם (הל' רוצח ז, ג), ולכאורה קשה לומר שהיה נעלם ממהרש"ל ומאור זרוע דברי הירושלמי הנ"ל.

וראינו שגם הרבנים דייני ב"ד דק"ק ניקלשבורג הרגישו בסתירה, וכתבו שזה היא כוונת המגן אברהם שסיים שם, שכתב על דברי הים של שלמה, "עיין ביורה דעה סימן שס"ג סעיף ב'", לסתור דברי הים של שלמה. ולענ"ד נראה שצריכין אנו למשכוני נפשן אדרב מהרש"ל ואור זרוע, איך יהיה נעלם מהם דברי הירושלמי.

ונראה בזה, שיש לחלק בין משפחות בדורות הראשונים לקבר משפחה בדורות הללו, בדורות הראשונים היה לכל משפחה חשובה נחלת קבר, שהוא אחוזת קבר מאבות לבנים, והיה הקרקע שלהם, ולא היה רשות לאחר שאינו ממשפחה זו לקבור מתו בנחלת קברים של המשפחה, בזה איכא קפידא ביותר שיהיה המת קבור בקבר נחלת אחוזת אבותיו, דבזה איכא תרתי לריעותא אם יקבר המת חוץ לנחלת אבותיו, אחד שהוא פגם משפחה, שלא יקבר המת ממשפחתם בנחלת קבורתם, כמו שפסקין ביורה דעה (ריש ס' שסו) המוכר קבר וכו' באין בני משפחתו וקוברין אותו בעל כרחו של לוקח, וכתב הש"ך שם (סק"ב) הטעם שגנאי הוא להם שלא יהיו בני משפחה קבורים במקום אחד, עיין שם בש"ך, וכן הוא בב"ב (ק:).

ובזה יש ליתן טעם וסמך על מה שנאמר בסוף ספר יהושע (כד, לב) דכתיב "ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם", ופריך הגמ' במסכת סוטה (יג:) מאי שנא בשכם, אמר ר' חמא בר חנינא משכם גבבוהו^ב ולשכם נחזיר אבידתו.

גם לאדם טוב, אבל חלום טוב שאינו מתקיים דהיינו שע"י שד, ולא בא אלא משום דחדותיה מסתייה, אין מראין לאדם טוב.

לט. מבטלו, כדאיתא בגמרא שם: אמר רב יוסף, חלמא טבא אפילו לדידי בדיחותיה מפכחא ליה.

מ. כדכתיב (להלן פסוק ד) "וישלחוהו מעמק חברון ויבא שכמה, ושם היו רועין" (רש"י).

במקומם, רק אם במקרה נמצא מקום פנוי לקבור המת סמוך למקום קבר אבותיו אינן מונעים מהמת למעבד ליה נייחא נפשא שערב לו לקבור במקום אבותיו בזה ס"ל למהרש"ל ולאור זרוע שזה הטעם לחודא משום שערב להמת לנוח במקום [קברות אבותיו] אינו כדאי להוציא מקברו לקבורו במקום קבר אבותיו²¹.
[מבן רבינו הגר"ש לנדא זצ"ל²²]

שו"ת נורע ביהודה

ביאור אנדת חז"ל

ויאמר יהודה לתמר כלתו שבי אלמנה בית אביך עד יגדל שלה בני כי אמר פן ימות גם הוא כאחיו (לח, יא).

יהודה הורה כדן לתמר שהיא צריכה להמתין מלייבם, דאם ימצא סריס ליכא מצוה וא"כ יש חשש משום קטלנית

לענין גוף הדבר שנסתפק אם שייך ביבם איסור משום קטלנית, והביא מדברי הרמב"ם (שו"ת פאר הדור סי' קמז)²³. ידע שזה זמן רב אמרתי מסבא "שומר מצוה לא ידע דבר רע" (קהלת ח, ה), ודבר זה תלוי אם מצות יבום קודם²⁴.

ותירצתי בזה מה שאמר יהודה לתמר כלתו, שבי אלמנה בית אביך עד יגדל שלה בני, כי אמר פן ימות גם הוא כאחיו. ופירש רש"י, דוחה היה אותה בקש, כי לא היה בדעתו להשיאה לו, כי אמר מוחזקת היא זו שימותו אנשיה. והדבר תמוה, אטו בוש היה יהודה להורות הדין שאסורה להנשא שהיא קטלנית²⁵.

ולדידי ניהא, דזה פשוט דבאיסור אזלינן בתר רובא ובסכנה לא אזלינן בתר רובא, וכדאיתא במסכת חולין (י, א), הא מצאה כמו שהניחה, לא טומאה איכא ולא איסור, ואילו ספק מים מגולים אסורים, שחמירא סכנתא. ופירש רש"י שם בהדיא, אף דהו הנחשים מיעוטה, עיין שם. ולדעת ר' מאיר (נדה לב.) דחייש למעוטה, קטן אסור לייבם, שמא ימצא סריס, אלא דקיימא לן (אהע"ז סי' קסו סעיף ג-ד) כרבנן דאזלינן בתר רובא.

ובעובדא דתמר שהיה שלה קטן, שם נודמנו שניהם איסור וסכנה, וחדא תליא באידך, אם הוא סריס אין כאן מצות יבום ויש כאן איסור אשת אח, וגם סכנתא דקטלנית, ואם אינו סריס, יש כאן מצות יבום וממילא ליכא סכנתא. והורה יהודה כהלכה שצריכה להמתין עד יגדל שלה לדעת שאינו סריס, ואף דלענין איסור אזלינן בתר רובא מכל מקום "פן ימות" וכו' ולענין סכנה חיישינן למיעוטה, וממילא לא דחה אותה בקש והורה כתורה.

[שו"ת מהר"ק אהע"ז סי' י]

ולכאורה אין הטעם הזה מספיק, דעדיין קשה וכי בשביל רמז זה שמשכם גנבוהו החזירוהו לשכם מנעו מיוסף הצדיק מה שערב לו שיהיה נח אצל אבותיו במערת המכפלה בקברות האבות אברהם יצחק ויעקב, וכי בשביל חזרת האבידה לשכם יפסיד יוסף הצדיק הנחת לנוח בקברי אבותיו.

ועוד עדיין יסב הקושיא, דהא עצמות כל השבטים העולם בני ישראל ממצרים אתם, כמו שדרשו חז"ל (מכילתא פרשת בשלח מסכתא דויה"ע על הפסוק (שמות יג, יט) "והעליתם את עצמותי מזה אתכם", עיין בפירוש רש"י בתורה, ובפירוש רש"י במסכת מכות (יא: בד"ה וזאת ליהודה), עיין שם²⁶. והשבטים לא נקברו במערת המכפלה, דשם לא נקברו כי אם ארבע זוגות, אדם וחווה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, ויעקב עם לאה, אבל השבטים נקברו בנחלת כל שבט ושבט, כמו שאיתא בספר מסעות בנימין²⁷ ובסדר הדורות, ואם כן קשה, למה לא קברו את שאר השבטים בקברי אבות בחברון.

אמנם לפי דרכינו יש לומר, משום כך קברו לכל אחד מהשבטים בנחלת שבטו, כדי לקבוע אחוזות קבר לכל משפחה ומשפחה, וכמו שערב לו אדם שיהיה נח אצל אבותיו, כן ערב לאדם שיהיו בניו ויוצאי חלציו נחים אצלו, ואם כן בזה נעשה נחת רוח להשבטים, שחצבו קבר לכל שבט בחלקו, לנחלת אחוזות קבר לבני בניהם להיות חונים אתם, אבל חברון היה בחלקו של יהודה.

רק גבי יוסף פריך הגמ', מאי שנא בשכם, ולא במקום אחר מנחלת בניו אפרים ומנשה, על זה קא מתרץ ר' חמא בר חנינא דבחרו בשכם יותר משאר מקומות בחלק נחלתם, משום דמשכם גנבוהו ולשכם החזירוהו.

היוצא מזה דעיקר הקפידה הוא משום כבוד המשפחה שיהיו קבורים במקום אחד. ועוד יש טעם אחר לפנות מקבר לקבר אבותיו משום שערב לו לאדם שיהיה נח אצל אבותיו, וא"כ כיון שהעיקר דאיכא תרי טעמים, שהוא גגם משפחה, וגם שערב לו להיות נח אצל אבותיו, לכך פסק הירושלמי דמותר לפנות מקבר זה לקבר שלו, דהיינו שהקבר הוא שלו לאחוזת לקברות משפחת זו ולא יתערב זר בתוכם, אבל בדורות הללו שאין לשום משפחה אחוזות קבר שיהיה שלהם, והבית עלמין שייך לכל הציבור וביד הגבאים ופרנסים הממונים על בית העלמין בכל עיר ועיר יש להם משפט הבחירה לציין מקום קבר להמת, ואינם מקפידים לקבור המת למקום קבורת משפחה ומעולם לא נשמע שהיו נוהרים להניח מקום לכל משפחה ומשפחה לקבור מתיהם במקום אחד, ומשום כן ממילא ליכא פגם משפחה אם אחד מהם נקבר שלא

מא. ז"ל רש"י שם: 'עצמות כל השבטים יצאו ממצרים, ונשאום בניהם במדבר, וזהו שאמר יוסף לאחיו והעליתם עצמותי מזה אתכם', עם עצמותיכם'. מב. לר' בנימין מטודלה, שהלך למסעיו בשנים ד' אלפים תתקכ"ה - ל"ג. מג. סברת זו דמעלת קברות אבות היה דוקא בימיהם שהיה להם קברות מיוחד לכל משפחה מצונו גם בעוד ספרי אחרונים שכיוונו לסברא זו ודנו בה, עי' בשו"ת אפרקסתא דעניא (להאב"ד בראשון חלק ב' הנדפס מחדש מכת"י י"ד סי' קמ"ז) שהביא כן משו"ת אמרי אש (יו"ד סי' קכ"א), ומשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' שני"ד). מד. פורסם מכת"י בקובץ בית אהרן וישראל (גליון לח). וע"ע שם גופא דעובדא היכי הוה.

בנדון זה נשאלו גם הגאונים רבי עקיבא איגר והחתם סופר, תשובתו של החת"ס נדפס בשו"ת חת"ס (חי"ו סי' לו), ואם אמנם דעת הגר"ש לנדא ובי"ד דק"ק פראג היה לאסור ההעברה לניקלשבורג, למעשה העבירו את גופו

הקדוש כפסק החת"ס שם, וע"ע בענין זה בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"א סי' רלא) ובשו"ת אפרקסתא דעניא (להאב"ד בראשון - ח"א סי' קמא ד"ה אמנם). מה. הרמב"ם שם כתב שאין ביבמה משום קטלנית, וזה לשונו: וזה כולו בנישואין בעלמא, אבל ביבמה שנפלה ליבום, הלכה למעשה בכמה נשים שקידשו אותם לכתחילה ונתייבמו, ולא נראה מעולם מי שחולק על זה, עכ"ל. הובאו דבריו בכסף משנה הל' איסורי ביאה (כא, לא), ועיין עוד בשו"ת חכם צבי (סי' א) מה שכתב בזה.

מו. היינו אם מצות יבום קודמת למצות חליצה, או שמצות חליצה קודמת למצות יבום, עי' יבמות לט. ועי' מה שנו"ב בדברי רבינו בשו"ת האלהף לך שלמה (סי' מד) ובשו"ת שואל ומשיב (תניא ח"א סי' יד).

מז. וכן הקשה הרמב"ם ז"ל: ולא ידעתי למה יתבייש יהודה המושל בדורו מן האשה הזאת ולא יאמר אליה לך שלום מביתי, ולמה יטעה אותה, והיא אסורה לשלה, כמו שאמרו (יבמות סד:) בנשואים בתרי זמני הויה חזקה.